

Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΛΥΒΑ

Τὰ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Γεωργίου Καλύβα, ἑνὸς τῶν διαπρεπῶν λογίων τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου πέμπτου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, περὶ οὗ ἐλαχίστας εἶχομεν εἰδήσεις καὶ ταύτας ὡς τὰ πολλὰ ἐσφαλμένας, διελεύκανα ἀλλαχοῦ ¹. Ἐνταῦθα θέλω ἐξετάσει τὴν περὶ τῶν μυστηρίων διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἢ ἐξετάσις τῆς ὁποίας ἔχει σημασίαν ἰδίᾳ ἕνεκα τῶν ὀλίγων αὐτοτελῶν περὶ μυστηρίων ἐργασιῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Τὴν περὶ τῶν μυστηρίων διδασκαλίαν τοῦ Γεωργίου Καλύβα εὐρίσχομεν ἐκτεθειμένην ἐν τῇ πεντηκοστῇ ἐρωταποκρίσει αὐτοῦ, τῇ καταλαμβανούσῃ ἐν τῷ χειρογράφῳ κώδικι τὰ φύλλα 140α—152α. Εἰς τὴν ἐρώτησιν « Ἡ καθολικὴ ἡμῶν καὶ ἁγία ἐκκλησία παρέδωκεν ἡμῖν ἐκτελεῖν ἑπτὰ τινα μυστήρια, λέγω δὴ βάπτισμα, χρῆσιν τοῦ ἁγίου μύρου, μετάληψιν, γάμον, ἐξομολόγησιν, ἅγιον ἔλαιον καὶ ἱερωσύνην. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ καὶ διατὶ αὐτὰ πρὸς ἡμᾶς οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι παρέδωκαν; » ἀπαντᾷ ὁ Καλύβας ἀναπτύσσων τὴν περὶ μυστηρίων διδασκαλίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διδασκαλίας τῶν ἁγίων διδασκάλων καὶ τῆς πείρας αὐτοῦ. Οὐχ' ἤττον πρὸς πληρεστέραν γνώσιν τῆς περὶ τῶν μυστηρίων διδασκαλίας τοῦ Καλύβα πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει καὶ αἱ ἀκόλουθοι τέσσαρες ἐρωταποκρίσεις αὐτοῦ ἧτοι ἡ ἐβδόμη, ἡ ὀγδόη, ἡ ἐνάτη καὶ ἡ τεσσαρακοστὴ ἐβδόμη, αἵτινες καταλαμβάνουσιν ἐν τῷ χειρογράφῳ κώδικι τὰ φύλλα 47α—56α καὶ 128α—133α. Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἐρωταποκρίσεων τούτων, τῇ ἐβδόμῃ, ἐξετάζει τὸ ζήτημα ἐὰν πρὸς μεταβολὴν τῶν τιμῶν δώρων ἀρκοῦσιν οἱ Κυριακοὶ λόγοι « λάβετε φάγετε » καὶ « πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες » ἢ εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἡ εὐχὴ (φ. 47α—50β), ἐν τῇ δευτέρᾳ, τῇ ὀγδόῃ, ἐὰν ἡ θεία εὐχαριστία πρέπει νὰ τελεῖται δι' ἄζύμου ἄρτου (φ. 51α—53α), ἐν τῇ τρίτῃ, τῇ ἐνάτῃ, περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς παρασκευῆς τῶν πιστῶν πρὸς μετάληψιν (φ. 53 β

1. Πρβλ. Ἐταιρ. βυζ. σπουδῶν τομ. Στ' (1929) σ. 80 ἔ. « Τὴν σύντομον ἔκθεσιν εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν » τοῦ Γεωργίου Καλύβα ἐξέδωκα ἐν Ἀναπλάσει (ἀρ. 16-17 τῆς 15 Αὐγ.-1 Σεπτ. 1929 σ. 227-231).

— ἤβια) καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ, τῇ τεσσαρακοστῇ ἐβδομῇ (φ. 128α—133α), πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐὰν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν ἠδύνατο νὰ βαπτίζωσι καὶ διάκονοι.

Ἐπὶ τῶν πηγῶν τούτων στηριζόμενοι περιζόμεθα τὴν ἀκολουθοῦν περὶ μυστηρίων διδασκαλίαν τοῦ Γεωργίου Καλύβας.

Α'. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΓΕΝΙΚΩΣ

Ὁ Καλύβας δέχεται τὰ ἑπτὰ μυστήρια, τὰ ὅποια ὀνομάζει καὶ τάσσει ὡς ἀκολουθῶς: Βάπτισμα, Χρίσις τοῦ ἀγίου μύρου, Μετάληψις, Γάμος, Ἐξομολόγησις, Ἅγιον ἔλαιον καὶ Ἱερωσύνη. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι μετὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας τάσσει τὸ τοῦ γάμου καὶ τελευταῖον τὸ τῆς ἱερωσύνης.

Τὰ μυστήρια ἐνεργοῦσιν *ex opere operantis* καὶ *ex opere operato*. Ρητῶς τονίζει ὁ Καλύβας τὸ πρῶτον ἀκολουθῶν τὸν Χρυσόστομον: «Καὶ εἰ σφόδρα ὁ ἱερεὺς φαῦλος τὰ αὐτὰ πάντα ἐργάσεται: καταβιδάζει γὰρ διὰ τῆς παρακλήσεως αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ διὰ τὴν αὐτοῦ καθαρότητα, ἀλλ' ἡ χάρις ἐστὶν ἡ τὸ πᾶν ἐργαζομένη», τὸ δὲ δεῦτερον δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἰδίᾳ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας. Ἀφοῦ «οἱ ἀπροσέκτως τὰ θεῖα μεταλαμβάνοντες καὶ ὡς καταφρονοῦντες δῆθεν τὸ θεῖον φαίνονται πῦρ ἄσβεστον τῇ ψυχῇ θησαυρίζουσι καὶ ἀντὶ ἁγιασμοῦ ἑαυτοὺς τῷ ἐχθρῷ προσοικειοῦνται» ἐπόμενον εἶναι ὅτι ὁ ἄρτος καὶ οἶνος μεταβάλλονται εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἀσχέτως τῆς πίστεως τῶν μεταλαμβανόντων.

Τὰ μυστήρια τελειοῦνται διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἀγίου Πνεύματος. «Ἡ δύναμις τῆς θείας ἱερωσύνης διὰ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς εὐλογίας τὸ πανάγιον καταβιδάζει Πνεῦμα καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ ἐπιφοιτήσεως αὐτὰ τελειοῖ. Αὕτη γὰρ καὶ τὸ τοῦ βαπτίσματος ὕδωρ, ὕδωρ ὃν ἀπλῶς ἐκ τοῦ φαινομένου καθαρτικὸν ἀπεργάζεται πάσης ἁμαρτίας, τοῦ θείου Πνεύματος ἀθεωρήτως συντρέχοντος. Αὕτη καὶ τὸ χρίσμα τοῦ μύρου καὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοὺς καὶ τὰ ἄλλα πάντα τῆς ἐκκλησίας μυστήρια τελειουργεῖ διὰ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριτος».

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν μυστηρίων, καθόλου εἰπεῖν, παρὰ τῷ Καλύβᾳ εἶναι ἀτελεστάτη. Οὕτω οὐδαμοῦ προσπαθεῖ νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ Γραφικὰ χωρία, ἐφ' ὧν στηρίζονται τὰ μυστήρια, οὐδὲ ἐξετάζει τὸ ζήτημα ἐὰν

ἰδρῶθησαν ταῦτα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας.
Ἐπίσης ἐκ τῶν προεικονισμάτων τῶν μυστηρίων ἐλάχιστα ἀναφέρει,
δὲν ἔχει δὲ σαφῆ ἰδέαν περὶ τῆς δι' αὐτῶν μεταδιδομένης χάριτος.

Β'. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΕΙΔΙΚΩΣ

1. Βάπτισμα. Τὸ βάπτισμα «καθαίρει τὴν ψυχὴν τὴν μεμολυσμένην τῇ προπατορικῇ ἁμαρτίᾳ», οὕτω δ' ἐπέρχεται δι' αὐτοῦ «ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις».

Τὸ βάπτισμα συνέστησεν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν Μεταμόρφωσιν· «Τότε καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος αὐτοῖς παραδέδωκε καὶ μεθ' ἡμῶν συνεῖναι μέχρι τερμάτων αἰῶνος ἐπηγγειλάτο» (φύλ. 9α).

Τύποι τοῦ μυστηρίου ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ εἶναι οἱ λουτήρες καὶ τὰ βάντισματα, ἢ διὰ τῆς διαβάσεως τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης σωτηρία τῶν Ἰουδαίων καὶ ἡ κατὰ τὸν κατακλυσμόν σωτηρία τοῦ Νῶε καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ.

Τὸ βάπτισμα γίνεται διὰ τριῶν καταδύσεων καὶ ἀναδύσεων, αἵτινες παριστῶσι τὴν τριήμερον ταφήν τοῦ Χριστοῦ, γίνεται δὲ ἐν ὕδατι «ἐπειδὴ καὶ τοὺς τοῦ σώματος ῥύπους ὕδατι ἐκπλύνειν καὶ καθαίρειν εἰώθαμεν».

Ἐπιτρέπεται καὶ εἰς τὸν διάκονον νὰ βαπτίζῃ ἐν ἀπορίᾳ πρεσβυτέρων· οὕτω ὁ Φίλιππος, διάκονος ὢν, ἐβάπτισε διὰ τὸ εἶναι ἐν Σαμαρείᾳ σπᾶνιν πρεσβυτέρων τὸν εὐνοῦχον καὶ ὁ Ἀνανίας, διάκονος ἐπίσης ὢν, τὸν ἀπόστολον Παῦλον.

Ἡ περὶ τοῦ βαπτίσματος αὕτη διδασκαλία τοῦ Καλύβα συμφωνεῖ πρὸς τὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἄξια ἐν τούτοις προσοχῆς εἶναι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Καλύβα ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς βαπτίσεως ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ εὐνοῦχου· «Ὁ Φίλιππος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος προτραπείς τοῦτον ἐβάπτισε· γέγραπται γάρ ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἐπετίθουν τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους, ὑπὸ τοῦ Φιλίππου δηλονότι, καὶ ἐλάβανον Πνεῦμα ἅγιον» καὶ κατωτέρω «Σημειωτέον δὲ ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα τῇ τῶν χειρῶν ἐπιθέσει ἐπιφοιτᾷ δι' εὐχῆς ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Διὸ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἡ τάξις αὕτη φυλάσσεται». Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἀνωτέρω πανταχοῦ ἀλλαγῶν τονίζει ὁ Καλύβας ὅτι ἡ χάρις μεταδίδεται διὰ τοῦ ὕδατος.

2. Χρίσις τοῦ ἁγίου μύρου. Ὁ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννηθεὶς καὶ οὕτω γενόμενος πρόβατον τοῦ Κυριακοῦ ποιμνίου πρέπει

νά σημανθῆ τῇ σφραγίδι τοῦ σωωκότος καὶ ἀγαθοῦ ποιμένος, διότι ληξάσης τῆς περιπλανήσεως αὐτοῦ συγκατεριθμήθη τῇ μάνδρᾳ τῶν πιστῶν, οὕτω δὲ ἀρκεῖ λύκαις εἴη εὐάλωτος μηδὲ ἀλλοτριᾶς ἀκούει φωνῆς, ἀλλὰ φοβερὸς τοῖς πᾶσι φαίνεται ἕνεκα τῆς βασιλικῆς σφραγίδος, ἣτις παρέχει βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ τῆς σωτηρίας ἐλπίδα.

Προεικόνισμα τοῦ χρίσματος εἶναι ἡ ἐπαλοιφή τῶν φλοιῶν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἑβραίων πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἐξολοθρευτοῦ ἀγγέλου.

Ἡ περὶ τοῦ χρίσματος αὕτη διδασκαλία τοῦ Καλύδα δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, τῆς δεχομένης, ὡς γνωστόν, ὅτι διὰ τοῦ χρίσματος μεταδίδονται τῷ χρισμένῳ τὰ γάρισματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ δυνάμις ἐνισχύουσα καὶ ἀναπτύσσουσα τὴν ἐν αὐτῷ πνευματικὴν ζωὴν.

3. Μετάληψις. Ἡ θεία εὐχαριστία εἶναι τροφή οὐρανία, πνευματικὴ καὶ τιμὴ πρὸς σύστασιν καὶ καταρτισμὸν τοῦ ἀναγεννηθέντος καὶ τῇ βασιλικῇ σφραγίδι ὀχυρωθέντος.

Ἡ ὕλη τοῦ μυστηρίου, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, μεταβάλλονται τῇ ἐπελεύσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Λαμβάνεται δὲ ἄρτος καὶ οἶνος διὰ τὸ συνήθως τούτοις ἀνθρώπους τρέφεσθαι, ὡσπερ τὸ ὕδωρ ἐν τῷ βαπτίσματι διὰ τὴν φυσικὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ καθαίρειν καὶ λαμπρύνειν.

Ἡ θεία εὐχαριστία πρέπει νὰ τελῆται δι' ἐνζύμου ἄρτου. Οὕτως ἐτέλεσε τὸν μυστικὸν δεῖπνον ὁ Χριστός, οὕτω δ' ἐτέλουν τὴν θείαν εὐχαριστίαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἡ ἀρχαία ἐκκλησία.

Τύπος τοῦ μυστηρίου ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ εἶναι ἡ θυσία τοῦ Μελχισεδέκ.

Τὰ ἄπαξ τοῦ Κυριακοῦ στόματος ἐξιόντα ῥήματα «λάβετε, φάγετε» καὶ «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες» ἐνεργοῦσι διὰ παντός, ἡ μεταβολὴ ὁμοῦς ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ δὲν ἐπέρχεται διὰ τούτων, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐχῆς, δι' ἧς ἐπιφοιτῶν τὸ ἅγιον Πνεῦμα τελειοῖ τὰ τίμια δῶρα.

Πρὸς ἔρθην μετάληψιν ἀπαιτεῖται προπαρασκευὴ καὶ δὴ ἡ διὰ τῆς μετανοίας συγχώρησις τῶν ἁμαρτιῶν.

Ἀκολουθῶν τέλος ὁ Καλύδας τὸν Χρυσόστομον ἀναφέρει ὅτι μεταλαμβάνουσι «τινες ἄπαξ (τοῦ ἐνιαυτοῦ), ἕτεροι δις, ἄλλοι πολλάκις» καὶ ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐρώτησιν «ποίους οὖν τούτων ἐπαινέσωμεν;» λέγει «οὐ τοὺς πάντας, ἀλλὰ τοὺς μετὰ καθαροῦ συνειδότητος προσιόντας».

Ἡ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας διδασκαλία τοῦ Καλύβα συμφωνεῖ πρὸς τὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, παραδόξως ὁμοίως δὲν ἀναφέρει ὁ Καλύβας ὡς μεταδιδομένην χάριν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι οὐδαμοῦ ὁ Καλύβας ἀναφέρει τὴν λέξιν μετουσίωσις μεταχειριζόμενος πανταχοῦ τὴν λέξιν μεταβολή.

4. Γάμος. Ὁ γάμος εἶναι εὐλαβῆς καὶ ἀνεπληπτος ὁμιλία ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς καὶ συμβίωσις ἔννομος εὐσχημόνων προϊούσα ἀρχῶν σωφρόνως καὶ ἐλευθέρως τῇ ἑνωικῆσει χρωμένη, οὐκ ἀδεῶς οὐδὲ ἀκολάστως καταχρωμένη τῇ ὁμιλίᾳ, οὐδ' ἐμπαθῶς τέλος δῆθεν ποιουμένη τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν τῆς σαρκὸς ἀναφυόμενον γάργαλον, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ μᾶλλον ἀφορώσα τῆς ἐκκλησίας, ἵνα τεκνοποιῶμεν διαδοχὴν τῇ γένει ἀνεπαχθῶς μηχανώμενοι καὶ ποὺ τὰς ἐγειρομένας ὁρμὰς τοῦ σαρκίου κοσμίως παραμυθούμενοι τὰς ἡδυπαθείας καὶ τὰς ἐνηδότους ὀρέξεις καὶ τὴν ἀκρατῶς καὶ ἀμέτρως ὀργώσαν ἐπιθυμίαν κολάζωμεν καὶ ἐπέχωμεν.

Τοῦτο τὸ μυστήριον τοῦ γάμου ἐνομοθέτησεν ὁ Μωυσῆς τοῖς Ἰουδαίοις ἀνετώτερον ὁμοίως ἢ καθ' ἡμᾶς καὶ συνέστησεν ὁ Κύριος ἐν Κανᾶ.

Ἡ περὶ τοῦ γάμου διδασκαλία τοῦ Καλύβα συμφωνεῖ πρὸς τὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ Καλύβας δὲν ὀρίζει τίς ἢ μεταδιδομένη ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ γάμου χάρις.

5. Ἐξομολόγησις. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐπιρρεπεῖς καὶ εὐκατάφοροι πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὁ Θεὸς οὐκ ἔῃ τὸν ἁμαρτήσαντα ἀποθάνειν τῇ κακίᾳ μηδαμόθεν τὴν θεραπείαν ἐλπίζοντα ὀρέγων αὐτῷ χεῖρα βοηθείας.

Πρὸς συγχώρησιν τῆς ἁμαρτίας οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς ἢ μετάνοιαν καθαρὰν καὶ εὐκρινῆ ἐπιτιοῖς ἤδη πλημμεληθεῖσι καὶ ψυχῆς ἀνυπόκριτον πρόθεσιν τοῦ μηκέτι ἐκοῦσαν ἁμαρτῆσαι. Ἐκτὸς ὁμοίως τῆς μετανόιας ταύτης ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἁμαρτιῶν. Κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἢ μετάνοια ἐγένετο τῷ θεῷ μόνῳ, ἐπειδὴ μόνῳ αὐτῷ ἡμαρτήσαμεν. Μετὰ ὁμοίως τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ υἱοῦ, γενομένου θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, οἱ πταίνοντες ἁμαρτάνομεν καὶ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντι θεανθρώπῳ. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεραπεύσωμεν διχῆ τὴν ἁμαρτίαν καὶ διπλᾶ νὰ προσαγάγωμεν τοῖς ἀρρωστοῦσι τὰ φάρμακα, τὴν μετάνοιαν δηλαδὴ καὶ τὴν ἐξομολόγησιν. Καὶ τὴν μὲν μετάνοιαν προεφέρομεν

τῷ Θεῷ τῷ Λόγῳ ἀοράτως καὶ σιωπηρῶς, τὴν δὲ ἐξομολόγησιν τῇ ἐκκλησίᾳ, τῷ τὴν ἐξομολόγησιν ὑποδεχομένῳ πατρὶ ὡς ἀνθρώπῳ τύπον φέρνonti τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐνανθρωπήσαντος υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν ὑπάρχη μετάνοια ἀληθῆς καὶ ἐξομολόγησις ἀνόθευτος καὶ ἀκίδδηλος ἐπέρχεται ἢ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν.

Ὁ ἐξομολογούμενος πρέπει πάντα κατ' εἶδος ἐξαγγέλλειν μὴ δικαιολογῶν ἑαυτὸν. Λεγέτω δὲ τὰ πλημμελήματα μερικῶς, χρόνους καὶ τρόπους, τόπους ὁμοῦ τε καὶ πρᾶξιν καὶ τὰς ἀληθεῖς αἰτίας, διότι ἄλλως δὲν ἐπέρχεται ἢ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν.

Ἡ περὶ τῆς μετανοίας διδασκαλία τοῦ Καλύβα συμφωνεῖ πρὸς τὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, δεχομένης τὴν πλήρη ἄφεσιν ἐπερχομένην διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως. Περιεργος εἶναι ἐν τούτοις ἡ γνώμη τοῦ Καλύβα ὅτι ἡ ἐξομολόγησις εἶναι ἀναγκαῖα ἕνεκα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ μὴ οὔσα πρότερον ἀναγκαῖα καὶ ἡ τοιζομένη ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ἀνάγκη τῆς λεπτομεροῦς καὶ μερικῆς ἐξομολογήσεως (χρόνος, τόπος, τρόπος κτλ.) Ἄξιον τέλος προσοχῆς εἶναι ὅτι ὁ Καλύβας οὐδόλως ἀναφέρει τὰ ἐπιτίμια.

6. Ἄγιον ἔλαιον. Διὰ τοῦ ἁγίου ἐλαίου ἀπαλλαττόμεθα τῆς συνεχοῦσης ἀνίας καὶ νόσου καὶ ἀποκαθιστάμεθα εἰς τὴν προτέραν ὑγείαν, ἀποθανόντες δὲ ἀγαθὸν ἐφόδιον τὴν τοιαύτην ἁγιαστικὴν χρίσιν ἐπιφερόμεθα ὡσπερ τι ἀμυντήριον ὄπλον κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων προβαλλόμενοι. Κατὰ ταῦτα τὸ ἅγιον ἔλαιον ἐπιφέρει ἡμῖν ὄνησιν ἀσθενοῦσι καὶ θανοῦσι.

Ἡ περὶ τοῦ εὐχέλαιου αὕτη διδασκαλία τοῦ Καλύβα δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, τῆς δεχομένης, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ γνωστοῦ χωρίου τοῦ Ἰακώβου, ὅπερ καὶ ὁ Καλύβας ἀναφέρει, καὶ τῆς ἱεράς παραδόσεως ὅτι τοῦτο ἐπιφέρει καὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἣν ὁ Καλύβας παραδόξως οὐδόλως ἀναφέρει. Ἐπίσης τὸ διδασκόμενον ὑπὸ τοῦ Καλύβα ὅτι τὸ εὐχέλαιον τοῖς θανοῦσιν εἶναι «ὡσπερ τι ἀμυντήριον ὄπλον κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων προβαλλόμενον» δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' οὐδὲ αὐτῆς τῆς δυτικῆς, ἥτις, ὡς γνωστὸν, δέχεται ὅτι τὸ εὐχέλαιον δίδεται εἰς τοὺς ψυχορραγούντας πρὸς ἐνίσχυσιν ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ θανάτου καὶ προπαρασκευὴν εἰς αὐτόν. Ἄξιον τέλος σημειώ-

~~σεως εἶναι ὅτι παρὰ τῷ Καλύβα ὁ ἕρως εὐχέλαιον εἶναι ἄγνωστοι.~~

7. Ἰερωσύνη, Ἐὰς περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης ὑπὸ τοῦ Καλύβα διδασκόμενα εἶναι ἐλάχιστα μὴ ἀντικείμενα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Παραθέτομεν κατωτέρω αὐτὰ τὰ κείμενα, ὅπως οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν λάβωσι πλήρη καὶ σαφῆ ἰδέαν τοῦ τρόπου τῆς ἐκθέσεως τοῦ Καλύβα καὶ τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ περὶ τῶν μυστηρίων.

Ἐρώτησις ν'

Ἡ καθολικὴ ἡμῶν καὶ ἁγία ἐκκλησία παρέδωκεν ἡμῖν ἐκτελεῖν ἑπτὰ τινα μυστήρια, λέγω δὴ βάπτισμα, χρῖσιν τοῦ ἁγίου μύρου, μετάληψιν, γάμον, ἑξομολόγησιν, ἅγιον ἔλαιον καὶ ἱερωσύνην. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ καὶ διατὶ αὐτὰ πρὸς ἡμᾶς οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι παρέδωκαν;

Ἀπόκρισις

Ἡ τῶν ἑπτὰ τουτωνὶ ἁγίων μυστηρίων σαφήνεια ἐμπεῖρου καὶ εἰδήμονος δεῖται κολυμβητοῦ, ἡμεῖς δὲ περὶ τούτων οἴκοθεν οὐκ ἴσμεν οὐδ' ἠθαίον, ἔμπης ὅσον ἐκ τῆς ὀλίγης καὶ οὐδαμινῆς μεμαθήκαμεν πείρας καὶ ἐκ τῶν ἁγίων ἐδιδάχθημεν διδασκάλων πρὸς τὴν σὴν λέξομεν ἐρώτησιν, ἵνα μὴ δόξαιμεν ἀμελοῦντες ἢ τῆς σῆς κατολιγροῦντες ἀγάπης.

Περὶ βαπτίσματος

Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀναγκαῖον εἰπεῖν ὅτι δι' αὐτοῦ γεγόναμεν τῆς θείας φύσεως κοινωνοί, ὡς ὁ μέγας εἶρηκε Πέτρος. Ἐπειδὴ γὰρ χειρὶ Θεοῦ πλασθεὶς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος καὶ τῆς αὐτῷ δοθείσης ἐντολῆς καρπαλίμως ἀποσιρτήσας τοῦ συνθέτου ἐνευφορήθη ξύλου καὶ θάνατος τῇ λαιμαργίᾳ ἐπηκολούθησε, διὰ τοῦτο ὁ πλάσας αὐτὸν Θεὸς ἐπ' αὐτὸν σπλαγχνισθεὶς κλίνας τοὺς οὐρανοὺς κατέβη καὶ παρθένῳ ᾤκησε καὶ τὸ ἴδιον ἀνακαλέσας φιλανθρώπως δημιουργήμα πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἤγαγεν. Ἀλλὰ τῆς ἀθανασίας ταυτησὶ γλιχομένους ἐπιτυχεῖν δεῖ μὴ τῇ πρώτῃ καὶ Ἀδαμιαίᾳ ἐμμένειν γενέσει, ἀναγεννηθῆναι δὲ μᾶλλον καὶ ἀναπλασθῆναι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ πίστεως καὶ τὸν παλαιὸν ἀποτιθεμένους ἄνθρωπον σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Ταύτην οὖν τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν οὐκ ἔστιν ἄλλως λαβεῖν μὴ τῷ λουτρῷ λουσαμένους τῆς νέας χάριτος. Δεῖ γὰρ

ἀναγεννηθῆναι δι' ὕδατος καὶ πνεύματος τὸν μέλλοντα εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κατὰ τὴν Κυριακὴν φωνήν, ἐπειδὴ καὶ τοὺς τοῦ σώματος ῥύπους ὕδατι ἐκπλύνει καὶ καθαίρειν εἰώθαμεν. Μέλλουσα τοίνυν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία καθαίρειν ψυχὴν τῇ προπατορικῇ ἀμαρτία μεμολυσμένην τῷ μὲν φαινομένῳ ὕδατι τὸν προσερχόμενον πλύνει, τῷ νοουμένῳ δὲ τὴν νοουμένην ἀοράτως διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρίστησι κάθαρσιν τὰς ψυχικὰς ἀπαλείφον κηλίδας καὶ υἷον φωτὸς ποιοῦν τὸν τελειούμενον. Ἐχεις τοῦ μυστηρίου τοῦδε τύπους εὑρεῖν ἐν τῇ Παλαιᾷ οὐ μόνον τοὺς λουτήρας καὶ τὰ ραντίσματα· ἔχεις γὰρ πη καὶ ταυτὶ τοῦ βαπτίσματος προτύπωσιν καὶ ἐμφέρειαν, καθότι διὰ τῶν τοιούτων κάθαρσις τοῖς πεπλημμεληκόσιν ἐπάγεσθαι ἐνομίζετο, ἀλλὰ τινα μυστικώτερα καὶ τρανοτέραν τὴν ὁμοιότητα παρεμφαίνοντα· δι' ὕδατος γὰρ Μωσῆς ὁ μέγας τῇ βλάβῃ τερατουργῶν τὸν Ἰσραηλίτην λαὸν ἀπὸ τῆς Φαραωνίτιδος δουλείας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας μετήγαγε· τὸν Φαραῶ μὲν ἄρμασιν αὐτοῖς καὶ ἵπποις καὶ ἀναβάταις ἀμαρτωλοὺς ὄντας καὶ τῇ σαρκὶ μόνον ζῶντας καταποντισάμενος καὶ ἐνθάψας τοῖς ὕδασι, τὸν Ἰσραὴλ δὲ βαπτίσας καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος σώσας καὶ ἐξαγαγὼν ἐπὶ τὴν τῶν ἐπηγγελμένων κατάσχεσιν. Καὶ τοῦτον ἡμῖν τὸν τύπον ἡ τοῦ μεγάλου Παύλου φωνὴ ἀναπτύσσει λέγουσα· οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσθησαν, ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ. Ἄλλ' εἰ βούλει καὶ ἀρχαιότερον τοῦ βαπτίσματος τύπον εἰδέναι, σκόπει μοι τὴν κατακλεισθεῖσαν ἐπὶ προσώπου πάσης γῆς ἀμαρτίαν καὶ τὸν πανοικίᾳ περιωθέντα δίκαιον ἄνδρα, τὸν Νῶε, ὡσπερ τι ζώπυρον τῆς ἐσώστερον γενεᾶς τῶν ἀνθρώπων συντηρηθέντα. Διὰ τριῶν δὲ καταδύσεων τὸ τοῦ βαπτίσματος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται μυστήριον τὴν τριήμερον ταφήν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς τριττῆς καταδύσεως παριστάσης· συνταφέντες γὰρ αὐτῷ καὶ συνανιστάμεθα καὶ συσταυρωθέντες συνδοξαζόμεθα· δόξα γὰρ Χριστοῦ ὁ σταυρὸς καὶ τοῦ κατολισθήσαντος ἀδαμιαίου φυράματος ἔπαρσις τις καὶ ἀπὸ τῶν χαμερπῶν καὶ γηένων ἐπὶ τὰ νοητὰ καὶ οὐράνια ὕψωμα καὶ ἀνάβασις.

Περὶ τῆς τοῦ ἁγίου μύρου χρίσεως.

Ἄλλὰ τὸν οὕτως ἐν πίστει διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννηθέντα καὶ τοῖς σωζομένοις χάριτι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐγκριθέντα ὡς τοῦ Κυριακοῦ ποιμνίου γενόμενον πρόβατον δεῖ πάντως τῇ τοῦ σεσωκότος καὶ ἀγαθοῦ

ποιμένους ἐνοσημανθῆναι σφραγίδι, ὡσὲν τῆς ὁρείου ποτὲ λήξαν περιπλανήσεως καὶ τῇ θεῖα τῶν πιστῶν μάνδρα συναγελασθὲν οὐκέτι λύκοις εἶη εὐάλωτον μηδ' ἄλλοτρίας ἀκούει φωνῆς, ἀλλὰ φοβερὸν τοῖς πᾶσι φαίνεσθαι ἕνεκεν τῆς βασιλικῆς σφραγίδος· ταύτην γὰρ ἔχει τὴν δύναμιν ἢ τοῦ βαπτίσματος ἁγία σφραγίς ἐν τοῖς βαπτιζομένοις βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ τῆς σωτηρίας παρεχομένη ἐλπίδα. Τοῦτο τὸ μέγα καὶ ἀγγέλοις αἰδέσιμον, δαίμοσι δὲ φοβερὸν μυστήριον προεζωγράφησεν ἡ ἐνοσημανθεῖσα σφραγίς ποτε ταῖς τῶν Ἑβραίων φλιαῖς τοὺς οἴκοι περιφυλάττουσα ἄσινεῖς καὶ τῷ ὀλοθρευόντι παρείσδυσιν οὐ παραχωροῦσα, ἀποδιοπομπουμένη μὲν οὖν καὶ πόρρω που βάλλουσα.

Περὶ τῆς ἁγίας μεταλήψεως.

Τῷ τοίνυν οὕτως ἀναγεννηθέντι καὶ ἀναπλασθέντι πνευματικῶς τῇ τε βασιλικῇ σφραγίδι ὀχυρωθέντι πιστῶς ἀναγκαῖα πάντως τροφή πρὸς σύστασιν καὶ καταρτισμὸν οὐχ ἡ ῥέουσα αὕτη καὶ φθειρομένη καὶ εὐωνος, ἀλλ' οὐράνια τις καὶ πάντῃ πνευματικὴ καὶ τιμία, ἐν ἄρτῳ δὲ καὶ οἴνῳ τῷ παναγίῳ Πνεύματι ὑπὲρ φύσιν καὶ λόγον τερατουργουμένη. Ὅλη μὲν οὖν τῷ φρικτῷ τῷδε καὶ ὑπερφυεῖ μυστηρίῳ ἄρτος καὶ οἶνος παρὰ τοῦ θύσαντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν Χριστοῦ τὴν ἀρχὴν τυπωθεῖσα καὶ παραδοθεῖσα τρανώς, μεταβαλλομένη δὲ τῇ ἐπελεύσει τοῦ παναγίου Πνεύματος, ὁ μὲν ἄρτος εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα, ὁ δὲ οἶνος εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τῶν ἁπαξ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου καὶ θύτου καὶ θύματος ἐξενεχθέντων ρημάτων ἐπὶ τῇ παραδόσει τῆς φρικτῆς ταυτησί καὶ ἀναιμάκτου θυσίας λαβόντος τὸν ἄρτον καὶ τοῖς μαθηταῖς εἰπόντος λάβετε, φάγετε τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, ὡσαύτως καὶ τὸ πίετε ἐξ αὐτοῦ, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου εἰρηκότος. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ τὰ ἁπαξ τοῦ Κυριακοῦ στόματος ἐξιόντα ῥήματα διὰ παντὸς ἐνεργεῖ καὶ γε εἰς τὸ μέλλον ἐνεργήσει ἕως τῆς τοῦ αἰῶνος τοῦδε συντελείας καὶ λήξεως. Ἄρτος δὲ καὶ οἶνος τῇ αἰσθήσει τὰ προσφερόμενα διὰ τὴν φθάσασαν ῥηθῆναι αἰτίαν. Ὡσπερ γὰρ τὸ ὕδωρ λαμβάνεται εἰς τὸ βάπτισμα, δι' ἣν ἔχει φυσικὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ καθαίρειν καὶ λαμπρύνειν τὰ ῥυπαρὰ καὶ ἐσπιλωμένα, ὡς κατόπιν εἰρήκαμεν, οὕτως ἐνταῦθα ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος διὰ τὸ συνήθως τοῦτοις ἀνθρώπους τρέφεσθαι ποριζομένους σφίσιν αὐτοῖς τὴν σωματικὴν σύστασιν καὶ συμπλήρωσιν, ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἀναγοῦσης τῆς κοινῆς μητρὸς ἡμῶν ἐκκλησίας τῇ

ἀναλογία τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὴν πνευματικὴν γνῶσιν καὶ νοητὴν τελειότητά τε καὶ μεταρρυθμισιν. Δύναιο δ' ἂν τοῦ μυστηρίου τοῦδε τύπον εὑρεῖν ἐν τῇ Παλαιᾷ τὴν Μελχισεδὲκ θυσίαν σκοπούμενος· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀπάτωρ ἱστορούμενος καὶ ἀμήτωρ τοιαύτην προσήγαγε θυσίαν Θεῷ ἐπανιόντος Ἀβραάμ νικητοῦ καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν Λὼτ τῆς τῶν αἰχμαλωτευσάντων χειρὸς πανοικησία ρυσαμένου καὶ περισώσαντος. Χριστὸς δὲ ὁ νέος ἡμῖν συναγόμενος Μελχισεδὲκ ἀμήτωρ μὲν ἐκ πατρὸς ἀϊδίως καὶ ὑπὲρ χρόνον οὐσιωδῶς γεννηθεὶς, ἀπάτωρ δ' ἐκ παρθένου κατὰ σάρκα τεχθεὶς ὑπὸ χρόνον, τὸν θάνατον νικήσας καὶ τοὺς ὁμογενεῖς κατὰ σάρκα τῆς δουλείας ρυσάμενος τοιαύτην ἡμῖν καταλέλοιπεν ὑποθήκην εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ πᾶσι τοῦτο ποιεῖν ἐντειλάμενος, καὶ τὴν μὲν σάρκα αὐτοῦ ἐσθίειν, τὸ δὲ αἷμα πίνειν δι' ὧν σωζόμεθα. Τῷ τοι καὶ ὁ προφήτης ἔφη Δαβὶδ· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Περὶ τοῦ νομίμου γάμου.

Ἦδη λοιπὸν ἡμᾶς μυστικῶς ἡ ἐκκλησία γεννήσασα καὶ πνευματικῶς τῇ βασιλικῇ σφραγιδι περιτειχίσασα τροφήν τε οὐρανίαν καὶ θείαν δωρησαμένη σκέπτεται καὶ περὶ τῆς τοῦ γένους ἡμῶν συντηρήσεως καὶ διαμονῆς. Τοῦτο σοφῶς συνειδυτα καὶ τῇ φύσει ὀδηγῶ χρησαμένη ἀναμαρτήτως τὸν γάμον ἡμῖν συνεχώρησε. Καὶ τοῦτό ἐστιν εὐλαβῆς καὶ ἀνεπιληπτος ὁμιλία ἀνδρὸς τε καὶ γυναικὸς καὶ συμβίωσις ἔννομος εὐσημῶνων προϊούσα ἀρχῶν καὶ σύγχυσιν συγγενείας ἐκτρεπομένη ἐνθέσμως καὶ φεύγουσα, σωφρόνως καὶ ἐλευθέρως τῇ ξυνοικήσει χρωμένη οὐκ ἀδεῶς οὐδ' ἀκολάστως καταχρωμένη τῇ ὁμιλίᾳ οὐδ' ἐμπαθῶς τέλος δῆθεν ποιουμένη τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν τῆς σαρκὸς ἀναφυόμενον γάργυλον, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ μᾶλλον ἀφορώσα τῆς ἐκκλησίας, ἵνα τεκνοποιῶμεν διαδοχὴν τῷ γένει ἀνεπαχθῶς μηχανώμενοι καὶ που τὰς ἐγειρομένας ὁρμὰς τοῦ σαρκίου κοσμίως παραμυθούμενοι τὰς ἡδυπαθείας καὶ ἐνηδόνους ὀρέξεις καὶ τὴν ἀκρατῶς καὶ ἀμέτρως ὀργώσαν ἐπιθυμίαν κολάζωμεν καὶ ἐπέχωμεν. Ταῦτα τῷ γάμῳ τίμια καὶ σεμνὰ καὶ ἔνθεσμα τέλη καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ μὴ ὅτι γε ἀκατάγνωστα, ἀλλ' ἤδη ἐπαινετὰ καὶ ἀπόδεκτα. Τὸν δ' ἔξω τούτων καὶ παρὰ ταῦτα τῷ γάμῳ καταχρώμενον καὶ τῇ ξυμβιώσει τῆς εὐκοσμίας καὶ τοῦ μέτρου ἀκολάστως ἀποφοιτῶντα καὶ ἀλογίζοντα ἀσύγγνωστα ἀμαρτάνειν εἰκόσ. Τοῦτο τὸ τοῦ γάμου μέγα μυστήριον Μωσῆς ὁ μέγας τοῖς Ἰουδαίοις ἐνομοθέτησεν ἀνετώτερον

~~ἔμως ἢ καθ' ἡμᾶς βαθμοῦς τινας ξυνολοῶν συγγενείας διὰ τὰς τὸ τηνικαυτὰ φαινόμενας εὐλόγους αἰτίας καὶ καύτη συγγνωστὸν ἀποδεικνύσας τὸ τέως δοκοῦν ἀνακύπτειν ἀτόπημα. Τοῦτο καὶ Χριστὸς αὐτὸς ὁ τοῦ νόμου δοτὴρ καὶ τῆς χάριτος ἀρχηγὸς καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀφθονος παροχεὺς ἐπὶ γῆς ὢν καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναταστρεφόμενος τῇ ἑαυτοῦ παρουσίᾳ τετίμηκε καὶ συνέστησεν ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου γάμος ἦν, σωματικῶς παραγεγονῶς καὶ πρώτῃ θαύματι τὸν γάμον σεμνύνας τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μεταβαλὼν καὶ τὴν ἐπὶ τὰ κρεῖττω μεταρρῦθμισιν τοὺς γεγαμηκότας εἰσηγησάμενος καὶ διδάξας. Καὶ περὶ μὲν τούτου ἄλις.~~

Περὶ ἐξομολογήσεως.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ κατὰ Θεὸν βίου μεταδίωξιν καὶ ἐπίτευξιν τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἢ δὲ σὰρξ ἀσθενής καὶ ἢ μὲν ἐπὶ τὴν προκειμένην ἡμῖν βασιλείαν ὁδὸς στενὴ καὶ τεθλιμμένη καὶ προσάντης καὶ δυσδιόδευτος, ἢ δ' ἐπὶ θάτερα τείνουσα εὐρύχωρος καὶ πλατεία πρὸς ἑαυτὴν τοὺς παριόντας ἐφελομένη τῷ ῥάσῳ, τῷ τε δοκοῦντι ἤδη παραλογιζομένη καὶ ὑποκλέπτουσα, πεφύκαμεν δὲ διὰ ταῦτα οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐπιρρεπεῖς τε καὶ εὐκατάφοροι, διὰ ταῦτα ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος σοφία πανθ' ἡμῖν συμφερόντως καὶ λυσιτελῶς διαιτώσα μήτηρ ἐκκλησίᾳ τῆς σωτηρίας ἡμῶν μεταποιουμένη πάντοθεν τοῖς ἁμαρτάνουσι καὶ τοῦ πρέποντος ἀποπίπτουσι σωτήρια κεραννύσα φάρμακα τὸν πλημμελήσαντα οὐκ ἔα εἰς βόθρον κακῶν ἐμπεσεῖν οὐδ' ἀποθανεῖν τῇ κακίᾳ ἀνίατα νοσοῦντα καὶ μηδαμόθεν τὴν θεραπείαν ἐλπίζοντα, ἐξεῦρε δ' ἡμῖν ἰατρείαν πνευματικὴν τῷ εὐσπλαγγῶ καὶ φιλανθρώπῳ ἐνατενίζουσα τοῦ Θεοῦ, τοῦ μὴ θέλοντος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν, ἀλλὰ τοὺς μὲν δικαίους ἀγαπῶντος, ἐλεοῦντος δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Χεῖρα οὖν βοηθὸν ὀρέγει τοῖς ὀλισθήσασιν καὶ τούτων ἀντιλαμβάνεται μητρικῶς πρὸς τὴν εὐθείαν τούτους ἀνακαλουμένη ὁδὸν καὶ πύλας σωτηρίας τῇ μετανοίᾳ ὑπανόγουσα οφίσιν, οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτούσα τοὺς ἐπταικότας ὑπὲρ τοῦ σφίσιν αὐτοῖς ἀφεθῆναι τὰ παραπτώματα, ἀλλ' ἢ μετάνοιαν καθαρὰν καὶ εὐκρινῆ ἐπὶ τοῖς ἤδη πλημμεληθεῖσι καὶ ψυχῆς ἀνυπόκριτον πρόθεσιν τοῦ μηκέτι ἐκόντας ἁμαρτῆσαι. Καὶ ὡσπερ ἢ ἔλαφος ἐκ τῶν μυχῶν τῆς γῆς τοὺς ὄφεις ἀνέλκει καὶ θανατοῖ, οὕτω τὰ πάθη ἢ καθαρὰ ἐξομολόγησις. Δεῖ δὲ τῇ μετάνοιᾳ προσεῖναι, εἰ μέλλοι γε τὸν ἡμαρτηκότα

ἀπαλλάξειν τῆς καταδίκης, καρδίας συντριβὴν ἀληθῆ, ἄπλαστον, ἀνυπόκριτον· οὐδὲ γὰρ δύναται ἄλλως τῇ μετανοίᾳ χρησάμενον λῆσαι Θεὸν ἢ τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ καρδιῶν διαλογισμοὺς ἐμβατεύοντα παραλογίσασθαι καὶ ἐξαπατήσαι. Πρὸς τούτοις ἢ ἐκ τοῦ στόματος ἀνυπόστολος ζητεῖται ἐξομολόγησις καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τῆς ἐξαγορεύσεως μέγα καὶ ὠφελιμώτατον ἀνθρώποις μυστήριον. Εἶπα γάρ, φησιν ὁ προφήτης, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ καὶ σὺ ἀφήκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου καὶ πάλιν μὴ παραδῆς τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοι. Θηρία, ὦ λῦστε, τοὺς ἀοράτους νόμι μοι δαίμονας. Ἀλλὰ τὸ παλαιὸν Θεῷ μόνῳ τὴν ἐξαγόρευσιν προσφέρειν ἐχρῆν, ἐπεὶ Θεῷ μόνῳ ἡμαρτάνετο· σοὶ γάρ μόνῳ ἤμαρτον, φησὶν ὁ αὐτὸς προφήτης, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα. Νῦν δ' ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ εὐδόκησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ λαλῆσαι σὰρκα λαβόντι καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐνανθρωπήσαντι Θεῷ καὶ ἀνθρώπῳ τῷ αὐτῷ οἱ πταίνοντες ἁμαρτάνομεν καὶ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντι θεανθρώπῳ Λόγῳ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα γενομένῳ διαλλακτῇ καὶ μεσίτῃ προσκρούομεν. Διὸ καὶ τὴν ἐξ ἁμαρτίας γενομένην ἡμῖν πληγὴν διχῆ θεραπευτέον καὶ διπλᾶ προσακτέον τοῖς ἀρρωστοῦσι τὰ φάρμακα. Τὴν μὲν οὖν τῆς ψυχῆς μετάνοιαν καὶ τὴν ἐγκάρδιον συντριβὴν ὡς Θεῷ τῷ λόγῳ ἀοράτως προσφέρομεν καὶ σιωπηρῶς. Τὴν μέντοι στόματος καὶ χειλέων ἐξομολόγησιν ἀνυποστόλως τῇ ἐκκλησίᾳ δηλονότι τῷ τὴν ἐξομολόγησιν ὑποδεχομένῳ πατρὶ ἐξαγγέλλομεν τρανῶς ὡς ἀνθρώπῳ τύπον φέροντι τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐνανθρωπήσαντος υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὃς δὴ πάρεστιν ἀοράτως τὴν ἀφῆσιν χαριζόμενος, ἂν ἡ μετάνοια ἢ ἀληθῆς καὶ ἡ ἐξομολόγησις ἀνόθευτος καὶ ἀκίδηλος. Τῷ τοι τὸν ἐξομολογούμενον χρῆ πάντα κατ' εἶδος ἐξαγγέλειν ἀνευθεριάστως, ὅποσα ἤμαρτε μὴ προφασιζόμενον μηδὲ ἑαυτὸν οἶοναί ἐξω αἰτίας ποιούμενον καὶ τισιν ἐξωτερικοῖς τοῦ ἁμαρτήσαι περιάπτοντα τὴν ἀνάγκην. Λεγέτω δὲ ἀπερικάλυπτως μᾶλλον τὰ πλημμελήματα μερικῶς, χρόνους καὶ τόπους, τρόπους ὁμοῦ τε καὶ πρᾶξιν καὶ τὰς ἀληθεῖς αἰτίας ἐξαγορεύων, μηδὲν ὄλως ἐκὼν παραλείπων μηδ' ὑπ' αἰσχύνης δῆθεν ἀνακοπτόμενος ὄλως ἢ ἀμωσγέπως ὑποστελλόμενος, ὡς οὐκ ἂν ἄλλως τῆς ἀφέσεως γενομένης μηδὲ ἐπακολουθοῦσης τῆς λύσεως. Ἐκκλινον γάρ φησιν ὁ Δαβὶδ ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν, τοὔτεστι χρῆ

~~τὸν ὑπὸ βέλουσ τριβέντα μὴ τὸ βέλοσ ἐπιπᾶσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμ-
πλαστρον τῇ τομῇ ἐπιθεῖναι.~~

Περὶ τοῦ ἁγίου ἐλαίου.

Ἄλλ' ἐν σώμασι ζῶσιν ἡμῖν καὶ τὸν τοῦ αἰῶνος τοῦδε διαυλον τρέ-
χουσιν εἰκὸς γενέσθαι νόσους καὶ καχεξίας τινάς, ἀφ' ὧν ἐσθ' ὅτε ἐπακο-
λουθεῖται καὶ θάνατος. Διὸ ἢ πάντα καλῶσ καὶ συμφερόντως ἡμῖν διαχει-
ρίζουσα καὶ πραγματευομένη μήτηρ ἐκκλησία τρόπον ἐξεῦρε κατ'
ἄμφω λυσιτελοῦντα καὶ ἀσθενοῦσιν ἢ καὶ θανοῦσιν ὄνησιν θαφιλῶσ χαρι-
ζόμενον, ἐστί δὲ τοῦτο τὸ δι' εὐχῆσ καὶ εὐλογίας ἱερᾶσ ἀγιαζόμενον
ἐλαιον, ᾧ χριόμεθα κάμνοντες. Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν, φησὶν ὁ μέγασ
Ἰάκωβος, προσκαλεσάσθω τοὺσ πρεσβυτέρουσ τῆσ ἐκκλησίας καὶ προσευ-
ξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου
καὶ ἡ εὐχὴ τῆσ πίστεωσ σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύ-
ριος κἂν ἁμαρτίας ἢ πεπονηκῶσ ἀφεθήσεται αὐτῷ, ἢ γὰρ τῇ ἐπικλήσει
τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῇ τῶν ἱερῶν χειρῶν ἐπιθέσει ἀγιαζόμενοι καὶ
τελούμενοι τῆσ συνεχοῦσῆσ ἀνίας καὶ νόσου ἀπαλλαττόμεθα πρὸσ εὐξίαν
μεταχωροῦντες κἀπὶ τὴν προτέραν ὑγείαν ἀποκαθιστάμεθα ἢ γοῦν θα-
νόντες καὶ τὸ χρεῶν τῇ φύσει χρεωλυτήσαντες· ἀπόκειται γὰρ παντὶ ἀν-
θρώπῳ ἀπαξ ἀποθανεῖν, ἀγαθὸν ἐφόδιον τὴν τοιαύτην ἀγιαστικὴν χρί-
σιν ἐπιφερόμεθα, ὡσπερ τι ἀμυντήριον ὄπλον κατὰ τῶν ἀντικειμένων
δυνάμεων προβαλλόμενον.

Περὶ ἱερωσύνης

Ἱερᾶσ δὲ καὶ ἀγιαστικῆσ οὕσῆσ τῆσ ἀπηριθμημένησ τῶν μυστηρίων
μεταχειρίσεωσ, ἱερὸν ὄντως καὶ πάντῃ Θεῷ ἀφοσιωμένον ὑπάρχειν δεῖ
τὸν μένοντα καὶ περὶ τὴν ἀπὸ τούτων τελείωσιν ἐπιμελούμενον καὶ στρε-
φόμενον, ἵνα ἢ τάξισ καὶ κατάστασισ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κἀντεῦθεν τὸ
λαμπρὸν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνακηρύττειτο. Διὰ ταῦτα καὶ ἡ ἱερωσύνη
εἰσῆκται, τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἀγγέλοισ αἰδέσιμον χρῆμα καὶ περιβόητον.
Ὅσον γὰρ, φησὶν ὁ μέγασ Χρυσόστομος, Θεὸσ ἀνθρώπων διαφέρει κατὰ
τὸ κρεῖττον, τοσοῦτον καὶ ἱερωσύνη βασιλείασ, ὅτι τὴν μὲν εἶναι ἐπιμέ-
λειαν ψυχῶν, τὴν δὲ ἀνθρώπων· καὶ πάλιν· μέγιστα τὰ ἐν ἀνθρώποισ ἐστί-
δῶρα Θεοῦ παρὰ τῆσ ἀνωθεν δεδομένησ φιλανθρωπίασ, ἱερωσύνη τε καὶ
βασιλεία, ἡ μὲν τοῖσ θείοισ ὑπηρετουμένη, ἡ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἐξάρ-

χουσα και επιμελουμένη και εκ μιᾶς τε και τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἐκάτεροι προΐουσαι τὸν ἀνθρώπινον κατακοσμοῦσι βίον. Αὕτη γὰρ και τύπους τηρουσα, ὅπως πᾶσι ξὺν λόγῳ ὑπηρετοῦσα, ὅσα οἱ θεοὶ και πνευματοφόροι ἀπόστολοι ἐν ἀμεταποιήτοις παραδόσεσιν ἐγκαταλελοιπασιν, οἱ τε κατὰ καιροὺς διαδεξάμενοι τούτους ἅγιοι πατέρες ἐφ' ἡγεμόνι τῷ αὐτῷ Πνεύματι μεγαλύναντες, ἔχουσα δ' ὁμοῦς ἐν ἑαυτῇ τάξιν τινα και βαθμοὺς ξὺν λόγῳ προβαίνοντας.

Ταῦτα και ἡμεῖς περὶ τούτων ὡς παρ' ἄλλων ἐδιδάχθημεν ἐπιτροχάδην εἰς ὁμοῦς ἐδηλώσαμεν. Γένοιτο δὲ και ἡμῖν τοῖς δι' ὕδατος και Πνεύματος ἀναγεννηθεῖσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῇ τε βασιλείῳ σφραγιδι ἐνσημανθεῖσιν και τελεσθεῖσιν και τοῖς οὐρανίῳ και θείῳ τραφεῖσιν τροφῇ, τῷ γάμῳ τε σωφρόνως και θεοφιλῶς χρῆσαμένοις τὴν τε μετάνοιαν και ἐξομολόγησιν ἐπὶ ὠφελείῳ τῶν πεπραγμένων πλημμελημάτων ἀφέσει εὐκρινῶς μειοῦσιν, ἱερῶν τε τιμίαις χερσὶν ἐλαίῳ ἁγίῳ χρισθεῖσιν και τὸ λειπὸν τῆς παροδικῆς ταύτης ζωῆς σωφρόνως και θεαρέστως διῶσαι και διὰ τῆς τῶν ἐπιτῶν τούτων ἁγίων μυστηρίων κατορθώσεως τῆς τῶν οὐρανίων ἐπιτυχείῳμεν ἅπαντες βασιλείας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα και τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τέλος

Ἐρώτησις ζ'

Ἐνταῦθά τινες λατῖνοι ἐπιμέμφονται τῶν ἡμετέρων λέγοντες ὅτι ἀρκεῖ και μόνον πρὸς τελείωσιν τῶν τιμίων δώρων τὸ λάβετε φάγετε και οὐ χρεῖα τῶν μετέπειτα εὐχῶν.

Ἀποκρίσις.

Οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων διδασκάλων, τῶν τὴν ἔκθεσιν τῆς θείας μυσταγωγίας παραδεδοκότων, τοῦτ' ἀληθὲς ἀποφαίνεται, ἀλλὰ προλεγόμενα μὲν διηγηματικῶς τὰ Κυριακὰ ταῦτα παρὰ πᾶσι συμφώνως ῥήματα ἡμᾶς τε ἀναφέροντας πρὸς μνήμην τοῦ τότε πραχθέντος και δύναμιν ὡς περ ἐνιέντα τοῖς προκειμένοις πιστευόμεν και ἡμεῖς εἰς τὴν μεταβολὴν, ἐπιγινομένην δὲ μετὰ ταῦτα τὴν εὐχὴν τε και εὐλογίαν παρὰ τοῦ ἱερέως ἐνεργείῳ ὁμολογοῦμεν μεταποιεῖν ἤδη τὰ δῶρα πρὸς αὐτὸ τὸ πρωτότυπον ἐκεῖνο σῶμα και αἷμα τὸ δεσποτικόν· φασὶ γὰρ ἐκεῖνοι ὅτι καθάπερ ἐξ ἀρχῆς εἶρηκε τῇ γῆ ὁ Θεὸς βλαστησάτω ἢ γῆ βοτάνην

χόρτου σπεύρων σπέρμα κατὰ γένος καὶ τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο πάντοτε ἐνεργεῖ καὶ κατ' ἐνιαυτὸν ὀρώμεν τὴν γῆν κατὰ τοῦ δημιουργοῦ πρόσταγμα βλαστάνουσαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπαξ εἴρηκεν ὁ Χριστὸς τοῖς αὐτοῦ ὀπαδοῖς τὸ λάβετε, φάγετε καὶ οὗτος ὁ λόγος πρὸς τελείωσιν καὶ μόνος τῶν δώρων ἀρκεῖ. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν πρὸς τοὺς κατεσχημένους τῆς ταύτης δόξης, ὡς ξεῖνοι, εἰ καὶ ὁ Κυριακὸς λόγος ἄλλοιοὶ καὶ μεταβάλλει τὰ τίμια δῶρα εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ὡς κατόπιν εἰρήκαμεν, ἀλλ' ἢ τῆς θείας ἱερωσύνης δύναμις διὰ τῆς εὐλογίας τὸ πανάγιον καταδιβάξει Πνεῦμα καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ ἐπιφοιτήσεως αὐτὰ τελειοί. Αὕτη γὰρ καὶ τὸ τοῦ βαπτίσματος ὕδωρ, ὕδωρ ὃν ἀπλῶς ἐκ τοῦ φαινομένου, καθαρικὸν ἀπεργάζεται πάσης ἁμαρτίας τοῦ θείου Πνεύματος ἀθεωρήτως συντρέχοντος. Αὕτη καὶ τὸ χρίσμα τοῦ μύρου καὶ τοῦ ἱερέως αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα πάντα τῆς ἐκκλησίας μυστήρια τελειουργεῖ διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος. Τῷ τοι καὶ ὁ μέγας Χρυσόστομος περὶ αὐτῆς λέγει· ὅσον γὰρ Θεὸς ἀνθρώπων διαφέρει κατὰ τὸ κρεῖττον, τοσοῦτον καὶ βασιλείας ἱερωσύνη, ὅτι τὸ μὲν ἐπιμέλειαν ἀνθρώπων εἶναι φησι, τὸ δὲ ψυχῆς. Τὸ αὐτὸ καὶ Φίλων ὁ ἑβραῖος πρὸ τούτου εἴρηκεν, ὡς ἡμεῖς αὐτόπται τοῦ ρητοῦ γεγόναμεν. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ περὶ ἱερωσύνης καὶ βασιλείας γέγραπται· μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐστὶ δῶρα Θεοῦ παρὰ τῆς ἀνωθεν δεδομένα φιλανθρωπίας, ἱερωσύνη τε καὶ βασιλεία, ἡ μὲν τοῖς θεοῖς ὑπηρετουμένη, ἡ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἐξάρχουσα καὶ ἐπιμελουμένη καὶ ἐκ μιᾶς τε καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἐκάτεραι προϋοῦσαι τὸν ἀνθρώπινον κατακοσμοῦσι θίον. Καὶ πάλιν ὁ μέγας Χρυσόστομος· ὁ γὰρ δι' ὄνου φωνὴν ἀφειθῆναι ποιήσας Θεὸς καὶ διὰ τοῦ μάντεως Βαλαάμ εὐλογίας πνευματικῶς χαρισάμενος, οὕτω καὶ νῦν ὁ αὐτὸς ἐργάσεται καὶ εἰ σφόδρα ὁ ἱερεὺς φαῦλος τὰ αὐτὰ πάντα ἐργάσεται· καταβιάζεται γὰρ διὰ τῆς παρακλήσεως αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ διὰ τὴν αὐτοῦ καθαρότητα, ἀλλ' ἢ χάρις ἐστὶν ἢ τὸ πᾶν ἐργαζομένη· πάντας γὰρ οὐ χειροτονεῖ, ἀλλὰ διὰ πάντων ἐνεργεῖ· ἔοικε γὰρ ὁ ἁμαρτωλὸς ἱερεὺς, φησιν, ἀνδρὶ λέπραν ἔχοντι εἰς τὰς χεῖρας καὶ χρυσὸν διανέμοντι καὶ ἡ μὲν λέπρα παρ' αὐτῷ διαμένει, εἰ δὲ λαμβάνοντες τὸν χρυσὸν ἀβλαβεῖς διαμένουσι. Ταῦτα δὲ φησιν ὁ μέγας Χρυσόστομος· Ἀλλὰ πολὺ τῆς εὐθείας ἀπεπλανήθημεν ἀτραποῦ διορθῶσαι βουλόμενος τῶν ἀμαθῶν τὴν ὑπόνοιαν. Ὅτι δὲ τοῦτ' ἐστὶ ἀτρικέες, ὅτι μετὰ

ταῦτα διὰ τῆς ἱερωσύνης καταβιδάζεται τὸ πανάγιον Πνεῦμα, ἀκουσον πάλιν τοῦ μεγάλου Χρυσοστόμου μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ δεσποτικά ῥήματα ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ, τὸ λάβετε φάγετε, λέγοντος· ἔτι προσφερομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν καὶ παρακαλοῦμεν καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου μεταβαλὼν τῷ Πνεύματι σου τῷ ἁγίῳ. Ὅρα, ἀγαπητέ, πῶς ἐπεύχεται ὁ ἅγιος ὕστερον καὶ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπικαλεῖται χάριν, ὅπως κατελθοῦσα καὶ τὰ τίμια δῶρα τελειώσῃ; Καὶ εἰκότως. Καθάπερ ἐπὶ τῆς πρώτης δημιουργίας ἔλαβεν ἡ γῆ δύναμιν τοῦ βλαστάνειν τὰ ἐξ αὐτῆς διὰ τοῦ θείου προστάγματος, ὡς καὶ ὁ θεὸς φησι Χρυσόστομος, καὶ τὸ πρόσταγμα ἐκεῖνο ἐναπομείναν τῇ γῆ τὴν τοῦ βλαστάνειν αὐτῇ παρέχεται δύναμιν διηνεκῆ, ἀλλὰ χρεῖα καὶ ἡμετέρας ἐπιμελείας καὶ χειρῶν εἰς τὸ τελειουργεῖν τὰ φύομενα, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ δεσποτικὸς λόγος ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ῥηθείς διὰ παντὸς ἐνεργεῖ, συνεργεῖ δὲ ὅμως, ὡς κατόπιν εἰρήκαμεν, καὶ ἡ τῆς θείας ἱερωσύνης δύναμις διὰ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς εὐλογίας, τελειωτικὴ οὕσα παντὸς μυστηρίου τῇ ἐπικλήσει τοῦ δι' αὐτῆς ἐνεργούντος ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἄλλως εἶπεν ὁ Θεὸς ἀξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. Τί οὖν; Μετὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐδενὸς ἄλλου δεόμεθα, ἢ καὶ γάμου καὶ συναφείας δεῖ καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας τῶν παιδῶν εἰς τὸ συνεστάναι τὸ γένος ἡμῶν; Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ἐρώτησις η'

Ἐνταῦθα πάλιν ἐπιφύεται σχεδὸν ἅπασα ἡ αὐτῶν συμμορία λέγοντες ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μυστικῷ δειπνῷ δι' ἄζύμου ἄρτου παρέδωκε τοῖς ἀποστόλοις ἐκτελεῖν τὴν αὐτοῦ ἀνάμνησιν.

Ἀπόκρισις

Ἡ θεία καὶ ἱερὰ πυκνίς, ἐνθα ἦν ἄζυμα, καθαρῶς αὐτὰ ἄζυμα ὀνομάζει, ἐνθα δὲ πάλιν ἦν ἄρτος, ἡγουν ἐνζυμον φύραμα, ἐμφανῶς ἄρτον φησί. Διὸ λέγει· ἦν δὲ τὸ πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας. Ὅτε γὰρ ἐπετέλουν οἱ Ἑβραῖοι τότε τὸ πάσχα, ὁ Χριστὸς ἀπηώρητο ἐν τῷ

σταυρῶν καὶ καθ' ἣν ὤραν ἐσταύρωσαν τὸν Κύριον κατ' αὐτὴν καὶ τὸν ἄμνὸν θύσαντες ἔφαγον. Καὶ ἄκουε τοῦ θροντογενοῦς Ἰωάννου λέγοντος· καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσηλθόντες εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα. Καὶ τὸ μὲν νομικὸν πάσχα ὀρθοστάδην ἐσθίειν τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι νενομοθέτηται, τὰς ὀσφύας περιεζωσμένοι καὶ ἐν ταῖς βακτηρίαις ἐπερειδόμενοι καὶ ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων ἔχοντες καὶ μετὰ σπουδῆς αὐτὰ ἐδόντες, καθὼς ὁ νόμος διεκελεύετο, ὁ δὲ Κύριος πρὸ μιᾶς ἡμέρας αὐτὰ ἐποίησεν, ἐν ἣ τηνικαῦτα καὶ ἡ τρισκαιδεκάτη τῆς σελήνης κατὰ τὸν πρῶτον ἔτυχε μῆνα. Καὶ οὐκ ἦν ἔτι ἄζυμα ὅτι ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης ἦν ἡ ἀρχὴ τῶν ἁζύμων, τῇ δὲ δεκάτῃ τετάρτῃ τὸν ἄμνὸν καὶ μόνον θύεσθαι. Καὶ ἄκουε τοῦ σοφωτάτου Δαμασκηνοῦ λέγοντος· εἰ ἀκριβῶς κατανοήσωμεν, οὐκ ἄζυμος ἦν ὁ ἄρτος οὐ μετέδωκεν ὁ Χριστὸς τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, ἀλλ' ἔνζυμος· ὁ γὰρ περὶ τοῦ πάσχα νόμος οὕτω διέξεισι· τῇ δεκάτῃ τετάρτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου ἄφ' ἑσπέρας ἔδεσθε ἄζυμα, ἕως ἡμέρας μιᾶς καὶ εἰκάδος τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἕως ἑσπέρας. Ἐπτὰ ἡμέρας ζύμη οὐχ εὐρεθήσεται ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν. Τὰ μὲν οὖν τοῦ νόμου φησὶ ταῦτα, ὁ δὲ Χριστὸς πρὸ τῆς τέσσαρες καὶ δεκάτης τὸ νομικὸν τετέλεκε πάσχα καὶ τὸν μυστικὸν παρέδωκε δεῖπνον, καθ' ἣν ἡμέραν ἦν ἡ τρισκαιδεκάτη τῆς σελήνης καὶ πάντες ζυμίταις ἄρτοις ἀκωλύτως ἐκέχρητο. Εἰ βούλει καὶ ἕτερον πρὸ τούτου πρῆξω σοι μάρτυρα, τὴν σάλπιγγα τὴν οὐράνιον, τὸν μέγαν φημί Χρυσόστομον, λέγοντα· τί δὲ ἐστὶν ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα; Καὶ μὴν αὐτὸς ἦν αὐτὸ πεποιηκὼς τῇ μιᾷ τῇ πρὸ τῶν ἁζύμων, τῇ Πέμπτῃ φημί, τηρῶν τὴν ἑαυτοῦ σφαγὴν τῇ Παρασκευῇ, ἵνα τῷ τύπῳ ἐπακολουθήσῃ καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ τυθῆ καὶ αὐτός, ὅτε τὸ παλαιὸν ἐγένετο πάσχα. Ὅταν οὖν ἀκούσης, ὦ λῆστε, ἐν εὐαγγελίοις, τῇ πρώτῃ τῶν ἁζύμων, τὴν πρὸ τῆς ἁζύμων ἡμέραν εἶναι νόησον. Ἀδελφὰ τούτῳ καὶ ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος φθέγγεται· ἵνα τὰ δύο, φησὶν, ὁμοῦ πάσχα γίνωνται, τὸ μὲν καταπαυόμενόν, τὸ δὲ Χριστοῦ ἀρχόμενον. Διὰ τοῦτο τὸ ἀληθινὸν πάσχα αὐτὸς ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς παρέδωκεν· ὄψιλας, φησὶ, γενομένης ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα (πρόσχετος καὶ τὸ ἀνέκειτο διὰ τὸ ὀρθοστάδην τοῦ νόμου) καὶ εὐλογήσας ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς. Ὅρα, ὦ φίλος, οὐκ εἶπε λαβὼν τὸ ἄζυμον, ἀλλὰ τὸν ἄρτον, δηλὸν ἐντεῦθεν ὅτι τὸ Ἰουδαϊκὸν οὐκ ἦν πάσχα, ἀλλὰ τὸ μυστικὸν τε καὶ ἀληθινόν. Ἄλλὰ

καὶ ὁ μέγας Χρυσόστομος τοῦτο βεβαίως λέγων, περὶ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας Διαθήκης, ἐκεῖ τὸ γράμμα, ὧδε τὸ πνεῦμα, ἐκεῖ ἡ κιβωτός, ὧδε ἡ παρθένος, ἐκεῖ ἡ ῥάβδος τοῦ Ἀαρών, ὧδε ὁ Χριστός, ἐκεῖ τὰ ἄζυμα, ὧδε ὁ ἄρτος. Καὶ πάλιν ἤλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἄζύμων, ἐν ἣ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα. Τὸ ἤλθε τοῦτο λέγεται ἐγγὺς ἦν ἐπὶ θύρ' ἦν, τῆς ἐσπέρας δηλον ὅτι μεμνημένος ἐκείνης. Ἀκούσωμεν δὲ καὶ τοῦ γλαφυροῦ Νικηφόρου λέγοντος· ὄρα γὰρ ὅτι ἄρτον λέγει τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ μὴν ἄζυμον. Αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ τῇ θυσίᾳ ἄζύμους προσφέροντες· ἐπιθυμία γὰρ φησὶν ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν. Πολλοὶ λέγουσι ὅτι οἱ ἀπόστολοι ὑστερον ἄζυμον μετέλαμβανον κακῶς νοοῦντες. Καὶ ἀκουσον Κλήμεντος τί φησὶν· ἀγαγὼν με ὁ Πέτρος εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσῃ πλησίον οὔσας πηγὰς, ὡς εἰς ἀένανον ἐβάπτισεν ὕδωρ καὶ λαβὼν ἄρτον εὐχαριστήσας καὶ κλάσας μετέδωκεν ἡμῖν τῶν ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων. Διὸ ἄρτος ἔνζυμος ἐν ἀληθείᾳ ἦν καὶ ἐν τούτῳ παρέδωκεν ὁ Χριστὸς ἐκτελεῖν τὴν αὐτοῦ ἀνάμνησιν καὶ μυρίας ἐρεσχειῶν οἱ ἀντικείμενοι προβάλλωσιν.

Ἐρώτησις θ'.

Ἀκηκόαμεν γὰρ τοῦ ἱερέως βοῶντος· πρόσχωμεν τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.

Ἀπόκρισις.

Εἰσὶ τινες ἐξ ἡμῶν τῶν πιστῶν διὰ τινὰς αἰσχυρὰς αἰτίας ἔτι καὶ δι' ἀνθρωπαρέσκειαν ἀπροσέκτως τὰ θεῖα μεταλαμβάνοντες καὶ ὡς καταφρονοῦντες δῆθεν τὸ θεῖον φαίνονται ἀγνοοῦντες οἱ τάλανες ὅτι πῦρ ἄσβεστον ἐντεῦθεν τῇ ψυχῇ θησαυρίζουσι καὶ ἀντὶ ἁγιασμοῦ ἑαυτοῦς τῷ ἐχθρῷ προσοικειοῦνται. Ταῦτόν γάρ καὶ Ἰούδας πέπονθεν ὁ προδότης. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ τρισάθλιος τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος ἀναξίως μεταλαβὼν ἄφαρ τοῦ ἀποστολικοῦ ἐχωρίσθη χοροῦ, καθὼς ἡ θεῖα φάσκει πυκτὴς· μετὰ δὲ τὸ ψωμίον, φησὶν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν Ἰούδαν ὁ σατανᾶς· δοκιμάζων γὰρ αὐτὸν πρότερον, νῦν παντελῶς αὐτὸν εἰσφκήσατο. Καὶ ἀκουσον τοῦ μεγάλου Χρυσοστόμου λέγοντος· ὀπηνίκα προσέρχη τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ μεταλαμβάνεις τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ ποτηρίου, νόμιζε ὅτι τὸ στόμα σου τῇ πλευρᾷ τοῦ Χριστοῦ προσέθηκας καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ πίνεις. Ἐκ δὲ τῆς

τοῦ Χριστοῦ πλευρᾶς οὐχ αἷμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὕδωρ ἐβλυσε, τὸ μὲν ὡς ἀνθρώπου, τὸ δὲ ὡς ὑπὲρ ἀνθρώπου, εἰς πίστωσιν τῶν ἐν αὐτῷ δύο φύσεων. Καὶ πάλιν, ὁ αὐτὸς πρόσχευς ὡς ἱερεῦ, εἰ μὲν πηγὴν ὕδατος ἐνεχειρίσθης ποιμνίῳ καθαρᾶν, εἶτα εἶδες πρόβατον πολὺν ἐπὶ τοῦ στόματος φέρον τὸν δόρυβορον, οὐκ ἂν εἶσασας ἐπικύψαι κάτω καὶ θολῶσαι τὸ βρεθρον, οὕτω ποιεῖ καὶ πρὸς τοὺς ἀναξίως ἐρχομένους πρὸς σε μεταλαβεῖν. Ἐνόησον, φησὶν, ὅτι οἱ τῆς παλαιᾶς θυσίας μετέχοντες πολλῇ ἐκέχρητο τῇ φειδοί, προηγνίζοντο πάντοθεν καὶ καθήροντο, οὐ δὲ θυσίας προσιών, ἦν ἄγγελοι τρέμουσιν, οὐ φρίττεις; τραπέζης ἀπολαμβάνεις πνευματικῆς καὶ πάλιν φύρεις βορέορυ τὸ στόμα; Καὶ βασιλέα μὲν φθαρτὸν οὐκ ἂν ἔλοιο καταφιλήσαι ὀδωδότος σου τοῦ στόματος, τὸν δὲ βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ ψυχῇ καταφιλεῖς ὀδωδύια, μετ' ἐνιαυτὸν τῆς μεταλήψεως μετέχων καὶ οἶει ἀρκεῖν πρὸς καθαρισμόν τῶν ἡμαρτημένων σοι παντὸς τοῦ χρόνου καὶ πάλιν ἐβδομάδος παρελθούσης ἐνδίδως σαυτὸν τοῖς προτέροις; Εἶσι δὲ καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἅπαξ μεταλαμβάνουσι τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἕτεροι δὲ δις, ἄλλοι πολλάκις, ποίους οὖν ἐκ τούτων φησὶν ἐπαίνεσωμεν; Οὐ τοὺς πάντας, ἀλλὰ τοὺς μετὰ καθαροῦ συνειδότος προσιόντας. Εἰ δὲ μὴ τοιοῦτοι, οὐδὲ τοὺς ἅπαξ· καὶ μὴ θαυμάσης ὅτι ὡσπερ ἡ αἰσθητὴ τροφή φύσει οὐσα θρεπτικὴ καὶ ἐὰν εἰς κακόσιτον ἐμπέσῃ, πάντα ἀπόβλυσαι καὶ διαφθεῖρει καὶ γίνεται νόσου ἀφορμή, οὕτω δὴ καὶ τὰ τῶν ἁγίων μυστηρίων. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ὁ ἱερεὺς τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, τούτέστιν εἴ τις οὐκ ἔστιν ἅγιος μὴ προσίτω. Καὶ οὐχ ἁπλῶς φησὶν ἁμαρτημάτων καθαρὸς, ἀλλὰ ἅγιος. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς πατήρ ἀλλαχοῦ· φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς διὰ Μωυσέως πρὸς τὸν Ἰσραὴλ· πᾶς ἀνθρώπος, ὃς ἐὰν προσφέρῃ ἀπὸ παντὸς τοῦ σπέρματος ὑμῶν πρὸς τὰ ἅγια, ὅσα ἂν ἀγιάζωσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἡ ἀκαθαρσία αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ πάλιν· εὐλαβεῖς ποιήσατε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν αὐτῶν καὶ οὐκ ἀποθаноῦνται διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῶν ἐν τῷ μαιίνειν αὐτοὺς τὴν σκητὴν μου τὴν ἐν αὐτοῖς. Διὸ καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ, ὅτε τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἐμελλε φαγεῖν, οἷτινες ὑπῆρχον τύπος τοῦ ἀληθινοῦ ἄρτου Χριστοῦ, ἠρωτήθη παρὰ τοῦ ἀρχιερέως, εἰ καθαρεῖοι ἀπὸ κοίτης γυναικός. Καὶ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ· γίνεσθε, φησὶ, ἔτοιμοι, τρεῖς ἡμέρας μὴ προσέλθετε γυναικί. Καὶ Παῦλος ἔ

μέγας ἀπόστολος διαρρήδην βρα, ἐν οἷς λέγει· ὅς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, κρίμα ἑαυτοῦ ἐσθίῃ καὶ πίνῃ. Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Τί ἐστι δοκιμαζέτω; ἀντὶ τοῦ ἀφιέτω πᾶσαν πονηρὰν ἐργασίαν, ἐξομολογησάσθω, ἐλθέτω εἰς μετάνοιαν, καὶ ὅταν ταῦτα ποιήσῃ, τότε ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ πονηρίου πινέτω. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀνάπαλιν δράττομεν, διὰ τοῦτο ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοὶ καὶ κοιμῶνται ἱκανοί, ἤγουν ἀποθνήσκουσι πολλοὶ τὸν αἰώνιον τῆς κολάσεως θάνατον. Διὰ τοῦτο γέγραπται· μηδεὶς ὄλωσ, ὡς ὁ Ἰούδας, δολίως προσίτω τῇ τραπέζῃ ὅτι τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις ἐφεῖται μόνοις καὶ οὐ τοῖς ἁμαρτωλοῖς καὶ μεμολυσμένοις τοῖς πάθεσιν, ἐπειδὴ οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες οὖν τῷ Ἰούδα ὀλοῦνται, ὅς δι' ἰδίαις ἀφραδίαις τὴν χάριν ἀπώλεσε καί, ὡς φησὶν ἡ Γραφή, ἄμ' ἤλέηται καὶ τέθηκεν ἡ χάρις.

Ἐρωτήσεις μζ'.

Ὁ βαπτίσας τὸν εὐνοῦχον Φίλιππος ἐκ τῶν δώδεκα ἦν ἀποστόλων ἢ ἐκ τῶν ἑπτὰ διακόνων;

Ἀπόκρισις.

Πέτρος ὁ μέγας οὖν τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις γέγραπται ἐν ταῖς Πράξεσιν ὅτι προσεκαλέσαντο τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν καὶ εἶπον· οὐκ ἄρεστόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις. Ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ἡμῶν μαρτυρουμένους ἑπτά. Καὶ ἤρесе, φησὶν, ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλῆθους. Καὶ ἐξελέξαντο πρῶτον Στέφανον, εἶτα Φίλιππον, ὅς ἐστιν ὁ νῦν μνημονευόμενος. Οὗτος γάρ ἐστιν ὅς τὸν Κανδάκην εὐνοῦχον κατηχήσας ἐβάπτισεν, ὅς ἐληλύθη, φησὶ, προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλήμ, ἦν τε ὑποστρέφων καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἄρματος ἀνεγίνωσκε τὸν προφήτην Ἡσαΐαν. Ἄθρει δὲ ἄπειρον εὐγνωμοσύνην βαρβάρου. Παρεκάλεσε, φησὶν, τὸν Φίλιππον ἀναδάντα καθίσαι οὖν αὐτῷ. Οὐκ ἐβδελύξατο αὐτὸν διὰ τὸ λιτὸν τοῦ ἔξω σχηματισμοῦ, ἀλλὰ παρεκάλεσεν αὐτὸν ὁ δυνάστης, ὁ ἄρχων, ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐπίσημος. Ἐγὼ γὰρ ἄγαμαι τὴν τοῦτου προθυμίαν καὶ σπουδὴν, ὅτι καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἄρματος καὶ μετὰ τοσαύτης φαντασίας παραπεμπόμενος οὐκ ἡμέλει τῆς ἀναγνώσεως,

ἀλλ' ἀνά χεῖρας τὸ βιβλίον ἔχων ἀνεγίνωσκεν. Ἀκουέτωσαν οἱ μηδὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ καθήμενοι ἀνεχόμενοι λαβεῖν ἐπὶ χεῖρας βιβλίον. Αἰτιῶμαι δὲ μάλιστα πρὸς τοῦτο τοὺς τῆ ἀξιώματι τῆς ἱερωσύνης κεκοσμημένους, οὓς ὁ μακάριος Παῦλος τοὺς μὲν ῥαθύμους ταλανίζει, τοὺς δὲ σπουδαίους καὶ κεκοπιακότας μακαρίζει λέγων· οἱ καλῶς προσετώτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Καὶ πάλιν ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς καὶ ἡγεῖσθε αὐτοὺς ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν. Καὶ ὁ μέγας Χρυσόστομος· διὰ τοῦτο παρακαλῶ, φησι, μετ' ἀκριβείας προσέχειν τῇ τῶν θεῶν Γραφῶν ἀναγνώσει καὶ μετὰ χεῖρας λαμβάνειν τὰ θεῖα βιβλία καὶ μετ' ἐπιμελείας δέχεσθε τῶν ἐγκειμένων τὴν ὠφέλειαν· πολὺ γὰρ τὸ ἐντεῦθεν τικτόμενον κέρδος, πρῶτον τὴν γλῶτταν ἀναπλάττεσθαι διὰ τῆς ἀναγνώσεως, ἔπειτα καὶ ἡ ψυχὴ πτεροῦται καὶ μετάρσιος γίνεται καὶ ὅπερ ἡ σωματικὴ τροφή πρὸς τὴν σύστασιν τῆς ἡμέτερας ἰσχύος, τοῦτο ἡ ἀνάγνωσις τῆ ψυχῆ γίνεται· τροφή γὰρ ἐστὶ πνευματικὴ καὶ νευροὶ τὸν λογισμὸν καὶ ἰσχυρὰν ἐργάζεται τὴν ψυχὴν. Πόσον τοίνυν καρπωσώμεθα κέρδος, εἰ ἕκαστον τῶν ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ μετὰ προσοχῆς καὶ ἀγρύπνου διανοίας ἐπίωμεν. Καὶ γὰρ φιλόανθρωπον ἔχομεν δεσπότην καὶ ἐπειδὴν ἴδη μεριμνῶντας ἡμᾶς καὶ πόθον πολλὸν ἐπιδεικνυμένους πρὸς τὴν τῶν θεῶν λόγων κατανόησιν, οὐκ ἀφήσιν ἑτέρου τινὸς δεηθῆναι, ἀλλ' εὐθέως φωτίζει τὸν ἡμέτερον λογισμὸν καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ ἔλλαμψιν χαρίζεται. Καὶ καθάπερ ἡ τῶν θυμιαμάτων φύσις ὅσῳ ἂν ὑπὸ τῶν χειρῶν ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς στρέφηται πλείονα τὴν εὐωδίαν παρέχει, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν θεῶν Γραφῶν, ὅσῳ ἂν τις ἐπὶ πλέον ἐπιέναι σπουδάζει, τοσοῦτον μᾶλλον κατοπτεύειν δύται τὸν ἐγκεκρυμμένον θησαυρόν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· οἱ θεῖας ἀκρόασις ὑπερορῶντες καὶ πνευματικῆς διδασκαλίας καταφρονοῦντες καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι διὰ τῆς ὑπερηφανείας ταύτης ἀπώλεσαν. Διὰ τοῦτο καὶ Ἡσαΐας ἔλεγεν· ἦλθον καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος. Καὶ ὁ Παῦλος· οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν σοφὸς οὐδὲ εἷς. Καὶ ὁ προφήτης Ὡσηέ· σὺ τὴν σοφίαν παρητήθης καὶ γὰρ σε ἀπεδίωξα τοῦ ἱερουργεῖν μοι, εἶπεν ὁ Θεός. Συνωδᾷ τοῖς φησὶ καὶ ὁ πολυμαθὴς Σειράχ· σοφός, φησι, πλησθήσεται εὐλογίας καὶ μακαριοῦσιν αὐτὸν πάντες οἱ ὄρῶντες τί σοφισθήσεται, ἔφη,

ὁ κρατῶν ἄροτρον, βίας ἐλαύνων καὶ ἀναστρεφόμενος ἐν ἔργοις αὐτοῦ
 καὶ ἡ διήγησις αὐτοῦ ἐν υἱοῖς ταύρων καὶ ἡ ἀγρυπνία αὐτοῦ εἰς χορτά-
 σματα διαραλέων· οὗτος γὰρ ἐπὶ δέφρονι διακίτων οὐ καθιέται. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· εἰ ὁ πλοῦτος ἐν τῷ βίῳ ἐστὶν ἐπιθυμητός, τί σοφίας πλου-
 σιώτερον; Καὶ ὁ Ἰσοκράτης· σοφία, γάρ, εἶπε τῶν κτημάτων ἀθάνατον.
 Καὶ ὁ μέγας Ἰσίδωρος· ἀναγίνωσκε οὖν, ἵνα γινώσκῃς, εἰ δὲ γινώσκῃς
 οὐ δούλει, μὴ ἀναγίνωσκε, ἵνα μὴ καταγινώσκῃ ὡς ἄγνοῶν, ἀ γινώσκεις.
 Καὶ πάλιν· καλὸν μὲν οὖν ἐστὶ τὸ γινώσκῃν, εἶπε, κάλλιον δὲ τὸ ἀνα-
 γινώσκῃν. Καὶ τί χρὴ τοσοῦτους εἰς μαρτυρίαν καλεῖν. Ἀπόχρη
 καὶ μόνος αὐτός ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις πρὸς ἡμᾶς
 ἐπιπληκτικῶς ἐν Εὐαγγελίοις ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς εἴρηκε. Καὶ εἰ τις
 αὐτοὺς ἠτιάσατο περὶ τούτου, φησὶν, οὐ νοῶ τὰ ἐγκείμενα, οὐκ ἔχω
 τὸν ὁδηγοῦντα. Ἄλλ' ἀκουέτωσαν πάλιν τοῦ Σειράχ λέγοντος· ἐν πλή-
 θει πρεσβυτέρων στήθι καὶ εἰ τις αὐτῶν ἐστὶ σοφός, προσκολλήθητι
 αὐτῷ, ὄρθριζε δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ βαθμῶς θυρῶν αὐτοῦ ἐκτριβέτω
 ὁ ποῦς σου· ἔφη γάρ, φησὶν ἡ σοφία· οἱ ἐσθλιόντές με ἔτι πεινάσουσι
 καὶ οἱ πίνοντές με ἔτι διψήσουσι. Καὶ ὁ Ἰσοκράτης· μὴ κατόκνει, φησί,
 μακρὰν ὁδὸν πορεύεσθαι πρὸς τοὺς διδάσκῃν τι χρήσιμον ἐπαγγελομένους,
 ὅτι τὰ παρ' ἐκείνοις χαλεπῶς εἰρημένα συμβήσεται σοι ραδίως μανθά-
 νειν. Καὶ ἐὰν ἦς φιλομαθής, ἔση πολυμαθής. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον
 τοῦ λόγου παλινοστήσωμεν. Καὶ κατέβησαν, φησὶν, ἀμφότεροι εἰς τὸ
 ὕδωρ, ὁ τε Φίλιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐδάπτισεν αὐτόν. Ζητήσεις ἐν
 τῷ καὶ μὴν ὁ Φίλιππος οὗτος διάκονος ὢν καὶ οὔτε πρεσβυτέρου οὔτε
 ἐπισκόπου κεκτημένος ἀξίαν, πῶς τὸν εὐνοῦχον ἐδάπτισεν; Λέγομεν οὖν
 ὅτι διὰ τὸ εἶναι σπάνιον πρεσβυτέρων ἐν Σαμαρείᾳ τότε, τῷ τοι ὁ Φί-
 λιππος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος προτραπείς τούτον ἐδάπτισε· γέγραπται γὰρ
 ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἐπέτιθον τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους ὑπὸ τοῦ
 Φιλίππου δηλονότι καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα ἅγιον. Οὐκοῦν καὶ τῷ δια-
 κόνῳ ἔξεστι βαπτίζειν ἀπορίᾳ πρεσβυτέρων, ἐπεὶ καὶ ὁ τὸν Παῦλον βα-
 πτίσας Ἀνανίας διάκονος ἦν, καθὼς ὁ γλαφυρός Λουκᾶς ἐν τῇ βίβλῳ
 διδάσκει τῶν Πράξεων. Ἦν δὲ τις, φησί, μαθητῆς ἐν Δαμασκῷ ὀνόματι
 Ἀνανίας. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Κύριος ἐν ὄραματι· Ἀνανία, ἀναστὰς πο-
 ρεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν καλουμένην εὐθείαν καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ
 Ἰούδαν Σαῦλον ὀνόματι Ταρσέα· ἴδου γὰρ προσεύχεται. Ἐκεῖ οὖν ὁ

Ἄνανίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρηματισθεὶς, ἐνταῦθα δὲ ὁ Φίλιππος ὑπὸ ἀγγέλου μὲν τὸ πρῶτον, δεῦτερον δὲ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἄγγελος γὰρ Κυρίου φησὶν, ἐλάλησε πρὸς Φίλιππον λέγων· ἀνάστηθι καὶ πορεύου κατὰ μεσημβρίαν ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Γάζαν. Καὶ πάλιν· εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ· πρόσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἄρματι τούτῳ. Ὅτε δέ, φησὶν, ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, Πνεῦμα Κυρίου ἤρπασε τὸν Φίλιππον. Σημειωτέον δὲ ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα τῇ τῶν χειρῶν ἐπιθέσει ἐπιφοιτᾷ δι' εὐχῆς ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Διὸ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἡ τάξις αὕτη φυλάσσεται. Περὶ δὲ τῆς τοῦ Φιλίππου ἀρπαγῆς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, παρέρχεται γοῦν καὶ αὕτη τῇ ἀναλήψει Ἑλίου, ὃν ἀνηρέψατο ἡ τῶν φλογερῶν ἀρμάτων ἐπίδρασις. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Φίλιππος ἐν τῷ ἀρπαγῆναι εἰς Ἄζωτον εὐρεθεὶς, Φίλιππος δέ, φησὶν, εὐρέθη εἰς Ἄζωτον, καὶ διερχόμενος εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, τοῦτέστιν ἐκ τόπου εἰς τόπον, εὐδήλον ὅτι Ἐνώχ καὶ Ἡλίας ἐν τόπῳ καὶ αὐτοὶ μετετέθησαν, ἐν τῷ παραδείσῳ δηλονότι τῷ αἰσθητῷ.

Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ